

«Escarmentar», un mot genuïnament castellà?

Marcel Fité

Hi ha dues menes de creacions humanes: les que serveixen per a alguna cosa i les que ens diuen alguna cosa. Les unes i les altres constitueixen allò que anomenem cultura. Un cotxe serveix per a desplaçar-se. Una pintura ens diu alguna cosa.

Sovint, però, les coses que serveixen per a alguna cosa també ens parlen. Un cotxe, per exemple, a més de servir per a desplaçar-se, té una funció comunicativa evident: no és igual tenir cotxe que no tenir-ne, no és igual tenir un Mercedes que un Dacia... I els objectes que diuen alguna cosa, sovint, també serveixen. Una pintura, per continuar l'exemplificació, més enllà del seu missatge estètic, pot servir per a posar en relleu o reforçar el poder d'una determinada institució, d'una persona, d'una casta; per a donar informació d'un fet, d'una època, etc.

La llengua, certament, serveix per a comunicar-se. Però la llengua també ens parla més enllà dels missatges estrictes que transmet en el procés comunicatiu quotidià. Aquesta segona veu de la llengua, aquesta veu amagada, lentament oblidada de generació en generació en la llarga desmemòria del temps, se'ns presenta encryptada i plena de viaranyos garrigosos, argelagosos (ja em disculparan la llicència els membres de l'IEC!) i, per tant, gairebé esborrats i

Els tribunals militars van condemnar Ferrer i Guàrdia, per mitjà d'un procés ple d'arbitrarietats i irregularitats, així com unes proves insuficients i, algunes, falses

La llengua també ens parla més enllà dels missatges estrictes que transmet en el procés comunicatiu quotidià.

intransitables. Saber escoltar-la, desxifrar-la, això no obstant, és per a molts una autèntica delícia i una font de coneixement d'allò més gratificant i clarificador. Un autèntic plaer. Us convido a fer-ho, de la mà d'uns grans mestres, amb la paraula *escarmentar*.

D'altra banda, però en estreta connexió amb el tema, sempre m'ha fascinat la capacitat que tenen les llengües modernes de crear i fer-nos arribar per mitjà del cabalós riu verbal de la història conceptes abstractes ben complexos a partir d'aquelles nocions concretes i absolutament senzilles que un dia brollaren, potser miraculosament, de les generoses i misterioses deus de la terra.

Així, la noció que en català expressem amb el verb *tallar* degué tenir en indoeuropeu una forma hipotètica *sker* o *skei* (irlandès antic *scar* 'tallar', persa *kard* 'separar', sànscrit *chyati* 'tallar', anglosaxó *scinu* 'tíbia', prussià antic *kersle* 'destral', albanès *sh-kjer* 'fer bocins', llatí *scio* 'saber' [en el sentit primigeni de separar una cosa d'una altra], germànic *skeran* 'tallar', etc.).

En català, arribades per torrents i rieres diversos, tenim també una munió de paraules que ens evoquen aquelles formes hipotètiques: *esquilar*, *esquinçar*, *esquerda*, *esquena* [ant. 'os tallant, tíbia'], *esgrimir*, *escorça* ['allò que es pot tallar'], *escorxar*, *esquizofrènia*, *escindir*,

prescindir, rescindir, cisma, escut ['tauló tallat'], *car* ['bocí tallat'], *carnaval, carnestoltes, escarnir...*

Emparentada amb aquest camp semàntic tenim la paraula *escarmentar*. Durant molt de temps l'etimologia d'aquest mot va ser certament confusa i molt discutida. El fet que fos un mot exclusivament ibèric (solament és viu en castellà, en portuguès i en català) va cridar molt l'atenció dels grans romanistes del moment. Grans etimòlegs com Diez, Michaelis, Cornu, Körting, Baist, Meyer-Lübke i Joan Coromines van dedicar innombrables esforços a escatir l'origen del mot.

La versió més comunament acceptada i definitiva va ser la que va donar el gran filòleg català Joan Coromines,

El cap del general Moragues, com a escarni, fou posat en una gàbia que penjà durant dotze anys al Portal de Mar
Autor: Ernest Descals

l'any 1946. El substantiu *escarment*, en el sentit de 'càstig exemplar', seria el resultat de la síncope, per caiguda de la i pretònica, de *escarn(i)ment* > *escarment*. Així, *escarnir*, inicialment, significava simplement 'fer mal a algú' («la mentalitat dels senyors medievals —ens diu Coromines— mirava el qui sofria un càstig com una persona violentament humiliada i avergonyida»). Però el sentit de 'càstig exemplar' no apareix fins al segle XIII. La llengua que té l'honor d'haver-la documentada per primera vegada és el castellà. La trobem ja en el *Cantar de Mio Cid*: «Ferió luego [...] / en los pueblos paganos fizo tal *escarmiento*, / falló e mató d'ellos a todo su talento», com també en Gonzalo de Berceo: «por *escarmentar* otros serie descabezado». En català també fou força matiner, però no tant. Apareix ja literàriament en l'*Espill* de Jaume Roig (s. XV): «faré'ls report: / serà consell / de home vell / ja *scarmentat*...».

Des d'aleshores, com deia Antonio de Nebrija, la paraula *escarmentar* i la resta de la llengua castellana va ser sempre «compañera del Imperio».

I tot sembla indicar que ho vol continuar essent. ■